

ניתוח הפעילות של בתי הספר האורתודוקסים הרוסיים בפלשתינה וסוריה (לבנון) בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-19: היבטים סוציאליים ומגדריים.

חלק א' – סקירה של הנתונים שפורסמו בדיווחים היסטוריים

ד"ר רינה ווסרמן, ראש חוג לשימור, מכללה אקדמית גליל מערבי
rinaw@edu.wgalil.ac.il

רקע היסטורי

במאה ה-19 הידרדר מצבה הבינלאומי של האימפריה העות'מאנית. המעצמות: בריטניה, רוסיה ואוסטרו-הונגריה סייעו לשלטונות העות'מאניים בהתמודדות עם כוחות צבא של שליט מצריים מוחמד עלי בארץ ישראל וסוריה. כתוצאה נחתמו מחדש הסכמי הקפיטולציה בין האימפריה העות'מאנית לבין מעצמות מערביות אשר הצליחו לשפר באופן מהותי את ההסכמים הקודמים. לפי תנאי ההסכמים החדשים ניתנה לנציגויות (קונסוליות) של מדינות אירופה בארץ ישראל רשות לפתוח מוסדות ציבוריים שונים ומגוונים, כגון: שירותי דואר, בנקים, בתי חולים, בתי ספר, וגם לבצע עבודות פיתוח התשתיות, דוגמת סלילת דרכים ובניית מסילות רכבת.

אימפריה רוסית תמיד חשה קשר רוחני עמוק עם ארץ הקודש. החל מקבלת הנצרות כדת מדינית ברוסיה (שנת 988 לספירה הנוצרית), הגיעו לארץ ישראל עולי רגל רבים מרוסיה במטרת המסע הרוחני. אם אישור מחדש של חוקי הקפיטולציה המשופרים ע"י האימפריה העות'מאנית באמצע המאה ה-19 השקיעה האימפריה הרוסית מאמצים רבים כדי לבסס את נציגותיה בירושלים. זה נעשה במטרה להקל על האירוח של עולי רגל נוצרים רבים שהגיעו מרוסיה לארץ הקודש.

לשם כך הוקמה בשנת 1847 שליחות כנסייה רוסית-אורתודוקסית בירושלים (Russian Orthodox Ecclesiastical Mission in Jerusalem), וכעבור עשור שנים, ב-1858 הוקמה בירושלים הקונסוליה הרוסית. באותם השנים הפטריארך האורתודוקסי בארץ ישראל וראשי הכנסייה האורתודוקסית של אנטיוכיה בסוריה ראו חשיבות בקבלת העזרה הכספית מהאימפריה הרוסית. עזרה רוסית זו הייתה חיונית ביותר עבור הזרם הנוצרי האורתודוקסי בארץ ישראל, וזה בגלל התמודדותה היום יומית עם תעמולה אידאולוגית רחבת היקף מצד קתולים ופרוטסטנטים בארץ הקודש. עם זאת, סוגיית הנוכחות של מוסדות דתיים וציבוריים של האימפריה הרוסית בארץ ישראל ובסוריה הייתה עניין פוליטי עדין ודי מורכב. מחד גיסא, הרוסים שמו לעצמם את המטרה להפריך את השפעתן האנטי-אורתודוקסית והאנטי-רוסית של מעצמות אירופאיות במזרח התיכון. ומאידך גיסא, רוסיה הצארית הייתה חייבת להוכיח לשלטונות העות'מאניים, הן במילים והן במעשים, שהיא נקיייה מהשאירות האימפריאליסטיות במזרח התיכון. ובנוסף לכך חלה חובה על נציגי האימפריה הרוסית בארץ ישראל ובסוריה לפעול בזהירות כדי להימנע מניגוד העניינים ביחסיהם עם היוונים האורתודוקסים אשר ניהלו את הפולחן הנוצרי האורתודוקסי באזור זה.

הרוסים ביססו את נוכחותם בירושלים ע"י בניית מובלעת שנקראת גם היום המגרש הרוסי. המגרש הרוסי דאז כלל: כנסיית השילוש הקדוש המרשימה, המבנים המוקדשים למיסיון הכנסייה הרוסית ולקונסוליה, חצר אליזבטה, חצר מריאנסקי ובית חולים רוסי. ניקולאי השני, הנסיך הגדול ואחיו של הצאר אלכסנדר השני, הגיע לירושלים בשנת 1872 וחנוך את כנסיית השילוש הקדוש. לאחר ביקורו של הנסיך הגדול הלך וגדל באופן דרסטי מספר עולי הרגל הרוסים לארץ הקודש. לכן בשנת 1882 החליטו השלטונות של רוסיה הצארית לייסד את החברה הארץ-ישראלית הפרבוסלבית הקיסרית (Imperial Orthodox Palestine Society, IOPS). הפעילות של ארגון זה התמקדה ב-:

- סיוע לעלייה לרגל לארץ הקודש.
- פיתוח מדעי המזרחנות.
- שיתוף פעולה הומניטרי עם עמי המזרח התיכון.

- סוכנות לרכישת קרקעות ונכסים בארץ ישראל עבור הצליינים הרוסיים^{137,136,135}

שיתוף פעולה הומניטרי של IOPS עם האוכלוסייה הערבית המקומית בארץ ישראל וסוריה בראש וראשונה בא לידי ביטוי בהקמת רשת בתי הספר היסודיים בפריסה רחבה לילדים של האוכלוסייה המקומית^{139,138}. הפעילות ההומניטרית של קידום ההשכלה בין האוכלוסייה המקומית בארץ ישראל ובסוריה התבססה על העיקרון של חיזוק וקידום של הנצרות היוונית האורתודוקסית במזרח התיכון. העבודה החינוכית בקרב האוכלוסייה הערבית-אורתודוקסית נחשבה כמטרת-על של IOPS. ואסילי ניקולאיביץ' חיטרובו (1834 – 1903), הוגה הרעיון לגבי חינוניות הפעילות רחבת ההיקף של האימפריה הרוסית בתחום פולחן יווני אורתודוקסי בארץ הקודש והמייסד של IOPS, הדגיש את נחיצות ההקמה של מוסדות החינוך בארץ הקודש אשר בהם יחונכו התלמידים לפי עקרונות החינוך היווני האורתודוקסי. וזה כדי להתמודד עם ההתבוללות של הנוצרים האורתודוקסים המקומיים בזרמים אחרים של נצרות, כגון: קתולים ופרוטסטנטים. שנתיים לפני היוסדות של IOPS כתב חיטרובו: "בסוף 1880 עברתי מסע ברחבי ארץ הקודש. ההתרשמות שקיבלתי במהלך המסע היא: כל האזור מביר סבע¹⁴⁰ עד דן ומהים התיכון ועד נהר ירדן הוא בתחום האחראיות של הפטריארכיה הירושלמית. למרות זאת בכל אזור זה אין ולו בית ספר אורתודוקסי יווני אחד"¹⁴¹.

**Въ концѣ 1880 г. мнѣ лично пришлось проѣхать Свя-
тую землю и вотъ общій результатъ: отъ бирь-Себа до
Дана, отъ Средиземнаго моря до Иордана; въ предѣлахъ
іерусалимскаго патріархата не существуетъ ни одной
православной школы, что же касается до положенія ту-
земныхъ храмовъ и духовенства, то мы имѣемъ нынѣ
для нихъ сравненіе.**

איור 1. נוסח מקורי מהספר של חיטרובו⁷, עמ' 68

"במשך 40 שנים אחרונות עלה פי 6 מספר החברים בקהילות הדת הזרות, בעוד שמספר חברי הקהילה האורתודוקסית היוונית לא השתנה בכלל. אדרבה, בשנת 1840 נאמד השיעור של היוונים האורתודוקסים בארץ הקודש קצת מעל 90% מכלל הנוצרים כאן. אך בשנת 1880 הסתכם שיעור זה רק ב-67%. כדאי להוסיף שבקהילות הפרוטסטנטית והקתולית עם 13,000 חברים ישנם 82 בתי ספר קתוליים

¹³⁵ Tibawi, A. L., 'Russian Cultural Penetration of Syria — Palestine in the Nineteenth Century (Part I)', *Journal of The Royal Central Asian Society*, 53.2 (1966), 166–82 <<https://doi.org/10.1080/03068376608731948>>.

¹³⁶ Ruth Kark, 'The Impact of Early Missionary Enterprises on Landscape and Identity Formation in Palestine, 1820–1914', *Islam and Christian-Muslim Relations*, 15.2 (2004), 209–35 <<https://doi.org/10.1080/0959641042000192800>>.

¹³⁷ Lora Gerd, 'Russian Policy in the Patriarchate of Antioch from the 1840s to 1914: "Soft Power" in Syria and Lebanon', *Contemporary Levant*, 6.1 (2021), 9–23 <<https://doi.org/10.1080/20581831.2021.1881715>>.

¹³⁸ Sadia Aqsous, 'The Palestinian Graduates of the Imperial Orthodox Palestine Society (IOPS) and the Making of the Native Cultural Nahḍa', *Contemporary Levant*, 6.1 (2021), 35–50 <<https://doi.org/10.1080/20581831.2021.1881714>>.

¹³⁹ Lora Gerd, 'The Palestine Society: Cultural Diplomacy and Scholarship in Late Tsarist Russia and the Soviet State', in *European Cultural Diplomacy and Arab Christians in Palestine, 1918–1948* (Cham: Springer International Publishing, 2021), pp. 273–302 <https://doi.org/10.1007/978-3-030-55540-5_14>.

¹⁴⁰ באר שבע, תעתיק השם מהמקור ברוסית

¹⁴¹ V.N. Khitrovo, 'Православие в Святой Земле (Orthodox Christianity in Holy Land)', in *Православный Палестинский Сборник. 1-й Выпуск (Orthodox Palestine Collection. 1st Edition (in Russian))*, ed. by V.N. Khitrovo, 1st edn (Saint Petersburg, 1880), p.68 *הקטע תורגם לעברית ע"י מחברת המאמר*

ופרוטסטנטיים, בעוד שהפטריארכיה האורתודוקסית היוונית מחזיקה רק שני בתי ספר עממיים לאוכלוסייה של סך 26,000 נוצרים אורתודוקסים, ואותם בתי ספר ממוקמים בירושלים בלבד¹⁴².

Въ теченіе послѣднихъ 40 лѣтъ, въ то время, какъ число послѣдователей иновѣрныхъ общинъ увеличилось въ 6 разъ, число православныхъ осталось безъ измѣненія, мало того, въ 1840 г. православные составляли слишкомъ 90% христіанскаго населенія Святой земли, въ 1880 г. — только 67% того же населенія. А если къ этому присовокупить, что на 82 латинскихъ и протестантскихъ школъ для 13 тысячъ латинянъ и протестантовъ, патріархатъ имѣетъ на 26 тысячъ православныхъ только 2 народныя школы, и то въ одномъ Іерусалимѣ

איור 2. נוסח מקורי מהספר של חיטרובו⁷, עמ' 71

“הודות לתמיכתה הנדיבה של הקיסרית ז"ל ובחסותה של שליחות הכנסייה הרוסית-אורתודוקסית בירושלים, הוקם בבית ג'אלה בית הספר היחיד בארץ הקודש שמיועד לבנות מהמשפחות הנוצריות האורתודוקסיות. פטריארך קתולי ויקנטי בראקו כשהזכיר בדוח שלו את בית הספר הקתולי לבנות בבית ג'אלה, הדגיש שבית הספר הזה משמש כאיזון מעולה נגד בית הספר של הרוסים”¹⁴³.

Такъ, благодаря ежегоднымъ щедротамъ покойной Государыни Императрицы, подъ надзоромъ нашей духовной миссіи, устроена въ бейтъ-Джалѣ, единственная во всей Святой землѣ, школа для православныхъ дѣвочекъ, о которой латинскій патріархъ Викентій Бракко въ своемъ отчетѣ упоминая о бейтъ-Джалской латинской женской школѣ, выразился: что эта послѣдняя служитъ дѣйстви-тельнымъ противовѣсомъ для школы русскихъ.

איור 3. נוסח מקורי מהספר של חיטרובו⁷, עמ' 95

החל מהשנים הראשונות אחרי היוסדה של חברת IOPS היא הוציאה לאור ירחונים דו-שנתיים אשר פרסמו את הדיווחים הרשמיים על הפעילות שלה בפלשתינה. מספר ירחונים הללו נשמרים בארכיון המדינה. המאמר שמוצג כאן מבוסס על ירחון פעילות החברה בשנים 1891 - 1892¹⁴⁴

סקירה כללית של מערכת החינוך העממי באימפריה הרוסית במחצית השנייה של המאה ה-19

¹⁴² Khitrovo., p.71 הקטע תורגם לעברית ע"י מחברת המאמר

¹⁴³ Khitrovo., p. 95 הקטע תורגם לעברית ע"י מחברת המאמר

¹⁴⁴ IOPS, *Сообщения Императорского Православного Палестинского Общества* (ידיעות של החברה הרוסית) (Saint Petersburg, 1892) (בפלשתינה, א"י). (בשפה הרוסית

מוסדות החינוך שהוקמו ע"י IOPS בארץ ישראל (פלשתינה¹⁴⁵) ובסוריה-לבנון היו מוסדות חינוך עממיים. הם נועדו לקדם החינוך היסודי בין האוכלוסייה המקומית, בעיקר, בין השכבות החלשות והלימוד בהם היה בחינם לתלמידים. אלה היו בתי הספר הדו או התלת שנתיים. חשוב לציין שמסגרת החינוך העממי מסוג זה הייתה נפוצה באימפריה הרוסית החל מסוף שנות ה-60 של המאה ה-19. ברוסיה הצארית אלה היו בתי הספר העממיים של זמסטבו (zemstvo)^{146,147}. בבתי ספר של זמסטבו למדו התלמידים והתלמידות בגיל 8 עד 12 שנים. תכנית חינוכית כללה מקצועות לימוד, כגון: שפה רוסית וקליגרפיה (כתיב יפה), חשבון פשוט, שיעורי דת (ברית חדשה לפי קנון אורתודוקסי יווני), לשון סלאבי עתיק שמשמש כתבי נצרות אורתודוקסית, וליטורגיות הכנסייה האורתודוקסית. המשימה העיקרית של בית הספר של זמסטבו הייתה לספק לתלמידים את האוריינות בת קיימא. בתור צוות הוראה הועסקו בבית ספר הללו מורים עממיים במשרה מלאה וכמרים (בתור מורים מן החוץ) להוראה של מקצועות דת אורתודוקסית יוונית. חשוב לציין שבבתי ספר של זמסטבו יכלו ללמוד ילדים משני מגדרים (הן הבנים, והן הבנות) אך לא היו בבית ספר כיתות מעורבות. כמו כן, בבתי ספר הללו לא הייתה מגבלה כל שהיא שחלה על המעמד הסוציאלי של תלמידים. כמו כן, התקבלו לבתי ספר של זמסטבו גם ילדים ממשפחות הלא נוצריות או מהזרמים האחרים של דת נוצרית. בתי הספר של זמסטבו היו משני סוגים:

- עם כיתה אחת בה התקיים מסלול הלימודים בן שלוש שנים. בבתי ספר אלה למדו עד חמישים תלמידים או תלמידות עם מורה אחד או מורה אחת, בהתאמה. בתי ספר מסוג זה נקראו חד-שכבתיים.

- עם שתי כיתות ומסלול לימודים בן ארבעת שנים (דתי ספר דו-שכבתיים). בבתי ספר מסוג זה למדו בכיתה מעל 50 תלמידים או תלמידות. בכיתה היו, בדרך כלל, שני מורים, אך זה היה תלוי במספר הילדים בכפר, ברצון ההורים בכפר להקנות לילדיהם את ההשכלה, וביכולות החומריות והתקציביות של מועצת הזמסטבו המקומית.

המימון הגיע לכל בית ספר עממי מהתקציב של כל זמסטבו. בתי הספר העממיים בכל זמסטבו היו מבוקרים ע"י פקידי משרד החינוך הציבורי, בדרך כלל אלה היו המנהלים והמפקחים של בתי ספר תיכוניים. התקציב של כל בית ספר עממי של כל זמסטבו התבסס על המימון שהתקבל מספר המקורות:

- הכספים המשותפים של הקהילות המקומיות.
- תקציב החינוך הציבורי ממוסדות של זמסטבו.
- תקציב (השתתפות) המדינה.

יש לציין שההשתתפות המדינה במימון בתי הספר של זמסטבו הלכה וגדלה משנה לשנה, בעוד שהלכה ופחתה השתתפותן הכספית של הקהילות הכפריות בתקציב של בתי ספר של זמסטבו. צעד זה היווה תמריץ ממלכתי לקידום ההשכלה היסודית בקרב האוכלוסייה הכפרית באימפריה הרוסית.

¹⁴⁵ - בסוף המאה ה-19 היה נפוץ שם "פלשתינה"

¹⁴⁶ Jeffrey Brooks, 'The Zemstvo and the Education of the People', in *The Zemstvo in Russia: An Experiment in Local Self-Government*, ed. by Terence Emmons and Wayne S. Vucinich (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1982), pp. 243–78.

¹⁴⁷ - אחרי ביטול הצמיתות של האיכרים הרוסים ב-1861 בשנת 1864 התחיל השלטון הצארי של אלכסנדר השני להנהיג שלטון מקומי בעל אוטונומיה מוגבלת הקרוי "זמסטבו". זמסטבו היווה סוג של מוסדות השלטון העצמאיים אשר נבחרו בבחירות המקומיות ברמה של נפות (אוייזד (ujezd) ומחוזות (גוברנייה (gubernia)) הגיאוגרפיים של האימפריה הרוסית. בשנת 1890 באימפריה רוסית היו 34 זמסטבו. בתי ספר של זמסטבו פעלו באזורים כפריים של 34 מחוזות באימפריה הרוסית. בתי ספר אלה היו מוסדות חינוך עם מסלול לימודים תלת שנתי. במסלול לימודים זה הילדים מכל שלוש שנות הלימוד (המחולקים לשלוש מחלקות (אב טיפוס של כיתות) היו מעורבים בו זמנית באותו חדר ומורה יחיד לימד בו זמנית תלמידים ממחלקות שונות לפי תכנית הלימודים הספציפית לכל שנת הלימודים.

שיטה זו של ההשכלה העממית יושמה באימפריה הרוסית גם בין העמים הלא סלאביים שגרו באימפריה, לדוגמה, היהודים^{150,149,148} או העמים שגרו באזורים בהם ראתה האימפריה הרוסית חשיבות גיאופוליטית, דתית או תרבותית^{151,152,153,154,155,156}. חשוב לציין שההשתתפות הכספית של המדינה במימון בתי הספר הלא נוצריים היה מותנה בהוראה של השפה הרוסית בבית ספר כזה. בעצם, לחינוך היסודי העממי באימפריה הרוסית היה יעד ברור: לחזק חינוך נוצרי אורתודוקסי בקרב המעמדות הסוציאליות הנמוכות, להאיץ את ההתבוללות של עמים אחרים ע"י הפצת השפה הרוסית כשפה טיטולרית של האימפריה, ולקדם את המסורת הנוצרית האורתודוקסית והתרבות הרוסית הנובעת ממנה כערך על-רוחני. גישה אימפריאלית עקבית זו מסבירה היטב את המטרות שבחרה לה האימפריה הרוסית בפתיחת בתי הספר העממיים בארץ הקודש וסוריה (בלבנון). ובמקרה זה היו לאימפריה הרוסית ערכי על רוחניים נוספים:

א. ליצור תנאים שימנעו הטמעה והמרת דת בקרב הנוצרים האורתודוקסים מבין האוכלוסייה המקומית.

ב. באמצעות חינוך הילדים מקהילות הלא נוצריות אורתודוקסיות לקדם את ההמרה לאורתודוקסיה של נציגי דתות וזרמי נצרות אחרים.

נתונים סטטיסטיים רשמיים של מספר התלמידים והתלמידות בבתי הספר האורתודוקסיים הרוסיים בפלשתינה ובסוריה (לבנון) בשנים 1891 - 1892

לפי הדיווח בירחון¹⁵⁷ מימנה IOPS פעילות של בתי ספר עממיים יסודיים ביישובים רבים עם ריכוזי האוכלוסייה הנוצרית האורתודוקסיים בפלשתינה ובלבנון, דהיינו:

א. בבתי הספר לבנים דווח בדצמבר 1891 – ינואר 1892 על כ-528 תלמידים¹⁵⁸, בעוד שבאפריל שנת

1892 הגיע מספר הבנים הלומדים בבתי ספר הללו ל-585 תלמידים¹⁵⁹ (העלייה של כ-11% במשך

4 חודשים). להלן נתונים של סך התלמידים בכל בית ספר בדצמבר 1891 / אפריל 1892.

- צפון א"י והגליל – 369/334

¹⁴⁸ - לדוגמה, בתי ספר תלמוד תורה לבנים ובתי ספר לבנות יהודיות שקמו בסוף המאה ה-19 בתחום המושב של היהודים באימפריה רוסית.

¹⁴⁹ Steven Gerald Rappaport, 'Jewish Education and Jewish Culture in the Russian Empire, 1880–1914' (Stanford University, 2000).

¹⁵⁰ Eliyana R. Adler, *In Her Hands: The Education of Jewish Girls in Tsarist Russia* (Detroit, USA: Wayne State University Press, 2011).

¹⁵¹ Khitrovo.⁷

¹⁵² Michel Tarran, 'The Orthodox Mission in the North Caucasus - End of the 18th - Beginning of the 19th Century', *Central Asian Survey*, 10.1–2 (1991), 103–17 <<https://doi.org/10.1080/02634939108400738>>.

¹⁵³ Wayne Dowler, *Classroom and Empire: The Politics of Schooling Russia's Eastern Nationalities, 1860-1917* (McGill-Queen's Press, 2001).

¹⁵⁴ Darakhshan Abdullah, 'Education in Central Asia - With Special Reference to the Czarist Period', *European Academic Research*, 2.1 (2014), 60–75.

¹⁵⁵ Aleksandr Cherkasov and Michal Smigel, 'Public Education in the Russian Empire during the Last Third of the XIX Century: Parish Schools', *European Journal of Contemporary Education*, 18.4 (2016), 418–29 <<https://doi.org/10.13187/ejced.2016.18.418>>.

¹⁵⁶ Olga Natolochnaya and others, 'Highland Schools in the Caucasus: Historical Background', *European Journal of Contemporary Education*, 7.3 (2018), 608–14 <<https://doi.org/10.13187/ejced.2018.3.608>>.

IOPS.⁸ ¹⁵⁷

IOPS, עמ' 167 – 168.

IOPS, עמ' 273 – 274.

- נצרת:
  - פנימייה (פנסיון) לבנים - 22 / 27.
  - בית ספר מופת לבנים - 126 / 138.
  - בית יתומים לבנים - 66 / 40.
  - מגיד (אל כרום):
  - בית ספר לבנים - 10 / 11.
  - ראמה:
  - בית ספר לבנים - 80 / 60.
  - ריינה:
  - בית ספר לבנים - 13 / 15.
  - כפר יסיף:
  - בית ספר לבנים - 52 / 43.
  - לבנון - 166/144:
  - אמיון (Amioun)¹⁶⁰:
  - בית ספר לבנים - 166 / 144.
  - אזור ירושלים - 50/50:
  - בית סאחור¹⁶¹:
  - בית ספר לבנים - 50 / 50.
- ב. בבתי הספר לבנות דווח בדצמבר 1891 – ינואר 1892 על כ-922 תלמידות¹⁶², בעוד שבאפריל שנת 1892 היה מספר הבנות שלמדו בבתי ספר הללו עד ל-875 תלמידות¹⁶³, מה שמעיד על הירידה של כ-5% במספר הבנות שלמדו בבתי הספר העממיים:
- צפון ארץ ישראל והגליל - 200/192:
  - חיפה
  - בית הספר לבנות - 60 / 62.
  - נצרת:
  - בית הספר לבנות - 88 / 90.
  - כפר יסיף:
  - בית הספר לבנות - 52 / 40.
  - לבנון - 527/585:
  - ביירוט:
  - בית הספר Msaibde לבנות - 194 / 207.

¹⁶⁰ - עיירה בצפון לבנון ליד טריפולי.

¹⁶¹ - כעת זאת עיירה פלסטינית בקרבת בית לחם.

¹⁶² IOPS, עמי 167 – 168.

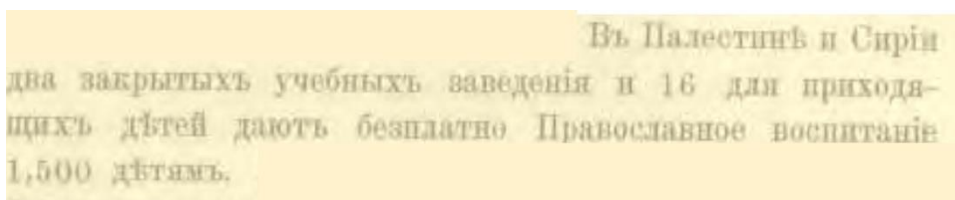
¹⁶³ IOPS, עמי 273 – 274.

- בית ספר Mazra לבנות - 103 / 107.
- בית ספר ניקולאוס הקדוש לבנות - 230 / 271.
- אזור ירושלים – 148/145 :
  - בית ג'אלה¹⁶⁴ :
- פנימייה (פנסיון) לבנות - 10 / 10.
- בית הספר לבנות - 138 / 135.

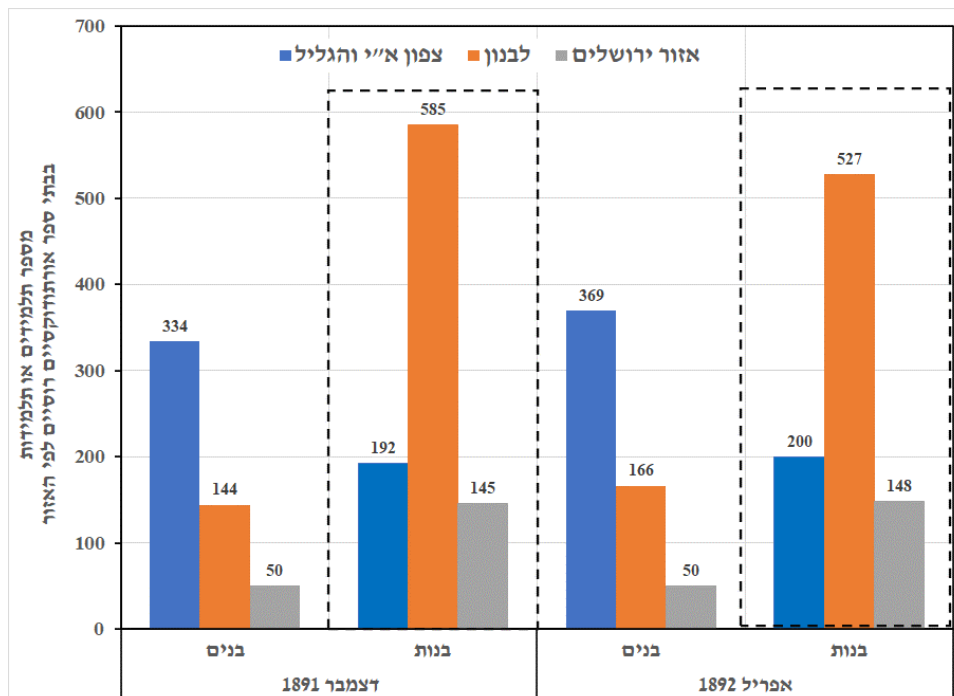
בישיבה השנתית של IOPS אשר התקיימה בסנט פטרסבורג ב-21.05.1892 דווח: "בפלשתינה וסוריה בשני מוסדות חינוך סגורים ובשש עשרה מוסדות חינוך לתלמידים הבאים לשם מקבלים סך 1,500 ילדים חינוך נוצרי אורתודוקסי חִינֵם"¹⁶⁵.

אם נתרכז רק במספרים לעיל של סך תלמידים בנים (585/528) בהשוואה לסך תלמידות בנות (875/922), אזי ניתן להגיע למסקנה שהמספר הכללי של בנות תלמידות בבתי הספר אשר הוקמו במימון האימפריה הרוסית בפלשתינה ובסוריה (לבנון) היה פי 1.5/1.75 יותר גדול, בהתאמה, אשר מספר כללי של תלמידים בנים.

איור 4. נוסח מקורי מהירחון של IOPS¹⁶⁵, עמ' 266

איור 5 מציג דיאגרם השוואתי של סך תלמידים ותלמידות במוסדות החינוך הרוסיים, לפי האזור הגאוגרפי, בהבדל של כחצי שנה.

¹⁶⁴ - היום עיירה פלסטינית נוצרית, הסמוכה לבית לחם

¹⁶⁵ - IOPS, עמ' 266 - הקטע תורגם לעברית ע"י מחברת המאמר

איור 5. מספר התלמידים והתלמידות במוסדות החינוך האורתודוקסיים הרוסיים בפלשתינה וסוריה (לבנון), לפי מגדר, אזור גיאוגרפי ומועד.

התוצאות שמוצגות בדיאגרם 5 מאפשרות לסכם:

- א. ההבדל במספר כולל של תלמידות ותלמידים בבתי הספר האורתודוקסיים הרוסיים בפלשתינה (767/729) ובסוריה (לבנון) (693/729) היה לא משמעותי (פחות מ- 10%).
- ב. בסוריה (לבנון) מספר התלמידות שלמדו בבתי הספר הרוסיים לבנות (527/585) היה גדול במידה ניכרת (פי 4) מאשר מספר התלמידים שלמדו באותה תקופה בבתי הספר הרוסיים לבנים (166/144).
- ג. בפלשתינה באותה התקופה מספר התלמידות שלמדו בבתי הספר הרוסיים לבנות (348/337) היה קטן במידה מתונה (עד 20%) מאשר מספר התלמידים שלמדו בבתי הספר לבנים (419/384).
- ד. בחלק מהדיווחים נצפו ההבדלים "העונתיים" במספר תלמידים ותלמידות שלמדו בבתי הספר הרוסיים.

בפרק הבא של המאמר אתרכז בניתוח הסיבות היסטוריות של נתונים סטטיסטיים הללו.

ביבליוגרפיה

- Abdullah, Darakhshan, 'Education in Central Asia -With Special Reference to the Czarist Period', *European Academic Research*, 2 (2014), 60–75
- Adler, Eliyana R., *In Her Hands : The Education of Jewish Girls in Tsarist Russia* (Detroit, USA: Wayne State University Press, 2011)
- Agous, Sadia, 'The Palestinian Graduates of the Imperial Orthodox Palestine Society (IOPS) and the Making of the Native Cultural Nahḍa', *Contemporary Levant*, 6 (2021), 35–50 <<https://doi.org/10.1080/20581831.2021.1881714>>
- Brooks, Jeffrey, 'The Zemstvo and the Education of the People', in *The Zemstvo in Russia: An Experiment in Local Self-Government*, ed. by Terence Emmons and Wayne S. Vucinich (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1982), pp. 243–78
- Cherkasov, Aleksandr, and Michal Smigel, 'Public Education in the Russian Empire during the Last Third of the XIX Century: Parish Schools', *European Journal of Contemporary Education*, 18 (2016), 418–29 <<https://doi.org/10.13187/ejced.2016.18.418>>
- Dowler, Wayne, *Classroom and Empire: The Politics of Schooling Russia's Eastern Nationalities, 1860-1917* (McGill-Queen's Press, 2001)
- Gerd, Lora, 'Russian Policy in the Patriarchate of Antioch from the 1840s to 1914: "Soft Power" in Syria and Lebanon', *Contemporary Levant*, 6 (2021), 9–23 <<https://doi.org/10.1080/20581831.2021.1881715>>
- , 'The Palestine Society: Cultural Diplomacy and Scholarship in Late Tsarist Russia and the Soviet State', in *European Cultural Diplomacy and Arab Christians in Palestine, 1918–1948* (Cham: Springer International Publishing, 2021), pp. 273–302 <https://doi.org/10.1007/978-3-030-55540-5_14>
- IOPS, *Сообщения Императорского Православного Палестинского Общества (בשפה הרוסית)* (Saint Petersburg, 1892)
- Kark, Ruth, 'The Impact of Early Missionary Enterprises on Landscape and Identity Formation in Palestine, 1820–1914', *Islam and Christian–Muslim Relations*, 15 (2004), 209–35 <<https://doi.org/10.1080/0959641042000192800>>

- Khitrovo, V.N., 'Православие в Святой Земле (Orthodox Christianity in Holy Land)', in *Православный Палестинский Сборник. 1ый Выпуск (Orthodox Palestine Collection. 1st Edition (in Russian))*, ed. by V.N. Hitrovo, 1st edn (Saint Petersburg, 1880), pp. 68, 71, 95
- Natolochnaya, Olga, Natal'ya Miku, Teimur Zulfugarzade, and Aude Médico, 'Highland Schools in the Caucasus: Historical Background', *European Journal of Contemporary Education*, 7 (2018), 608–14 <<https://doi.org/10.13187/ejced.2018.3.608>>
- Rappaport, Steven Gerald, 'Jewish Education and Jewish Culture in the Russian Empire, 1880–1914' (Stanford University, 2000)
- Tarran, Michel, 'The Orthodox Mission in the North Caucasus - End of the 18th - Beginning of the 19th Century', *Central Asian Survey*, 10 (1991), 103–17 <<https://doi.org/10.1080/02634939108400738>>
- Tibawi, A. L., 'Russian Cultural Penetration of Syria — Palestine in the Nineteenth Century (Part I)', *Journal of The Royal Central Asian Society*, 53 (1966), 166–82 <<https://doi.org/10.1080/03068376608731948>>